

Eduskunnan sivistysvaliokunta 9.2.2022

Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko (VNS 10/2021 vp)

Asiantuntijalausunto

Ulkoasiainneuvos Rauno Merisaari, ulkoministeriö

Ihmisoikeuspoliittinen selonteko on merkittävin Suomen kansainvälistä ihmisoikeuspolitiikkaa ohjaava asiakirja. Selonteko on kiinteässä yhteydessä syksyllä 2021 hyväksyttyyn valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaan ja yhdessä nämä ohjaavat valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaa myös kansallisesti. Selonteko on poliittinen linjaus, eikä se pyri olemaan kattava kuvaus ihmisoikeustilanteesta tai -toiminnasta Suomessa tai muissa valtioissa. Selonteon teemojen ja tavoitteiden toimeenpano on usean eri ministeriön toimivastuulla.

Selonteossa perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä käsitellään rinnakkain ja toisiaan täydentäen kansainvälisellä, EU- sekä kansainvälisellä tasolla. Johdonmukaisuus lisää Suomen uskottavuutta kansainvälisenä toimijana sekä auttaa tunnistamaan kansallisia kehittämistarpeita. Selonteko tuo esiin keskeisiä kansallisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä, joita kansainväliset ja eurooppalaiset ihmisoikeussopimusten valvontaelimet sekä asiantuntijat ovat nostaneet toistuvasti esiin.

Suomi puolustaa ihmisoikeuksien kuulumista kaikille (*universaalisuus*), sopimusjärjestelmän sitovuutta ja johdonmukaista toimeenpanoa sekä sen tehokasta valvontaa. Selonteko korostaa aiempaa selvemmin kansalais- ja poliittisten oikeuksien (*KP-oikeudet*) sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien (*TSS-oikeudet*) keskinäistä täydentävyyttä; aiemmissa selonteoissa TSS-oikeuksien oikeudellisen velvoittavuuden edistäminen oli nostettu yhdeksi Suomen erityisistä prioriteeteista.

Yksi selonteon keskeisistä teemoista on **oikeus tietoon**. Se on keskeinen osa sanavaputta, kykyä toimia kansalaisina, avointa yhteiskuntaa ja muun muassa korruption torjuntaa. On edelleen tärkeää vahvistaa erityisesti lasten ja nuorten kykyä kriittiseen digitaaliseen ja medialukutaitoon.

Joulukuussa 2020 tuli kansainvälisesti voimaan Euroopan neuvoston yleissopimus viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta (Tromssan sopimus), aihepiirin ensimmäinen kansainvälinen yleissopimus. Suomi on ratifioinut sopimuksen ja rohkaisee muita valtioita liittymään siihen. Suomi edistää asiakirjajulkisuuden toteutumista myös EU:ssa. Oikeusministeriön johdolla selvitetään julkisuuslain uudistamista. Tuomme kansainvälisesti esiin toimittajien vahvaa lähdesuojaa.

Oikeus opetukseen on ihmisoikeus (TSS- yleissopimuksen 13§). Laadukas opetus edistää monien muiden oikeuksien (ml. oikeus työhön ja toimeentuloon) saavuttamista, mutta kyse on ennen kaikkea yksilöiden persoonallisuuden ja luovuuden kehittämisestä osana ihmisarvoista elämää.

Suomi pyrkii edistämään kansainvälisesti, muun muassa YK:n ihmisoikeusneuvoston jäsenenä, erityisesti kaikkien lasten ja nuorten yhdenvertaista (*inklusiivista*) oikeutta laadukkaaseen opetukseen. Tässä työssä tuodaan esiin Suomen kokemuksia ja käytänteitä. Selonteko korostaa opetuksen eriarvoisuuden kasvun torjumista koronaepidemian hoidossa ja jälkitoimissa, myös Suomessa. Suomen kehityspolitiikalla vahvistetaan koulutusjärjestelmien inklusiivisuutta sekä opetuksen laatua.

Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatus on osa oikeutta opetukseen (TSS -yleissopimuksen 13§). Valtioneuvosto edistää tätä oikeutta muun muassa oikeusministeriö vetovastuulla olevalla Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen ja nuorten osallisuuden edistäminen (*DINO II, 2020 - 2023*) -hankkeella sekä opetus- ja kulttuuriministeriön ja oikeusministeriön asettaman demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmän (2020–2023) avulla. Kansallinen ihmisoikeusinstituutio (*Ihmisoikeuskeskus*) tuottaa ja välittää alan tietoa ja oppimateriaaleja sekä kouluttaa muun muassa opetusalan viranomaisia. Keskus seuraa perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvän opetuksen ja koulutuksen tilannetta Suomessa ja raportoi tästä muun muassa YK:lle.

Oikeus ottaa osaa kulttuurielämään ja sivistykseen on perus- ja ihmisoikeus (mm. TSS –yleissopimus 15§). Suomessa julkinen valta tukee näiden oikeuksien toteutumista muun muassa tarjoamalla alueellisesti kattavia, esteettömiä ja saavutettavia sekä sisällöllisesti monipuolisia opetus-, kirjasto- ja kulttuuripalveluita. Selonteko nostaa esiin hallitusohjelman tavoitteita kielellisten oikeuksien toteutumisesta, kielten elinvoimaisuudesta sekä suvaitsevammasta kieli-ilmapiiiristä. Tieteen- ja taiteentekijöillä tulee olla mahdollisuus tehdä työtään sekä saattaa sitä julkisuuteen ilman heihin kohdistuvaa uhkailua ja häirintää.

Jokaisella on **oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen** (KP –yleissopimuksen 18§). Suomi kiinnittää erityistä huomiota uskonnollisten ja vakaumusellisten vähemmistöjen sekä naisten ja tyttöjen sekä useisiin eri vähemmistöihin samanaikaisesti kuuluvien henkilöiden tilanteeseen. Suomi edistää uskonnollisten toimijoiden välistä vuoropuhelua osana konfliktien ehkäisyä ja rauhan rakentamista. Valtioneuvosto tekee yhteistyötä kirkollisten toimijoiden, muiden uskonnollisten yhteisöjen sekä niiden välisten yhteistyöverkostojen kanssa osana ulkopoliittiaa.

Suomi edistää YK:n turvallisuusneuvoston Nuoret, rauha ja turvallisuus -päättöslauselman kansallista ja kansainvälistä toimeenpanoa **nuorten osallistumista** konfliktien ennaltaehkäisyssä ja rauhanratkaisuissa.

Ihmisoikeuspuolustajien rauhanomaisen toiminnan tukeminen on yhä tärkeämpi osa Suomen kansainvälistä toimintaa. Valmistilla olevassa ulkoasianhallinnon uudistetussa toimintaohjeessa ihmisoikeuspuolustajien tukemisesta otetaan huomioon toiminta digitaalisessa ympäristössä, ympäristöpuolustajien ja ilmastonmuutoksen hillinnän kasvava merkitys sekä yritysten ihmisoikeusvastuu. Näiden alueiden toiminnassa on mukana erityisesti nuoria. Huippu-urheilijat sekä nimekkäät taiteilijat ovat alkaneet ottaa yhä laajemmin kantaa ihmisoikeusloukkauksia vastaan; Suomessakin keskustellaan urheilu- ja ihmisoikeusjärjestöjen välillä nyt laajemmin kansainvälisten urheilutapahtumien yhteydestä ihmisoikeusloukkauksiin.

Selonteon ydinkohdista valmistetaan selkokielinen versio.